

ХОТИРА

Тузувчи: Дефектатология факультети 103 гурух
талабаси Муминова Нодира

Мавзу: ХОТИРА

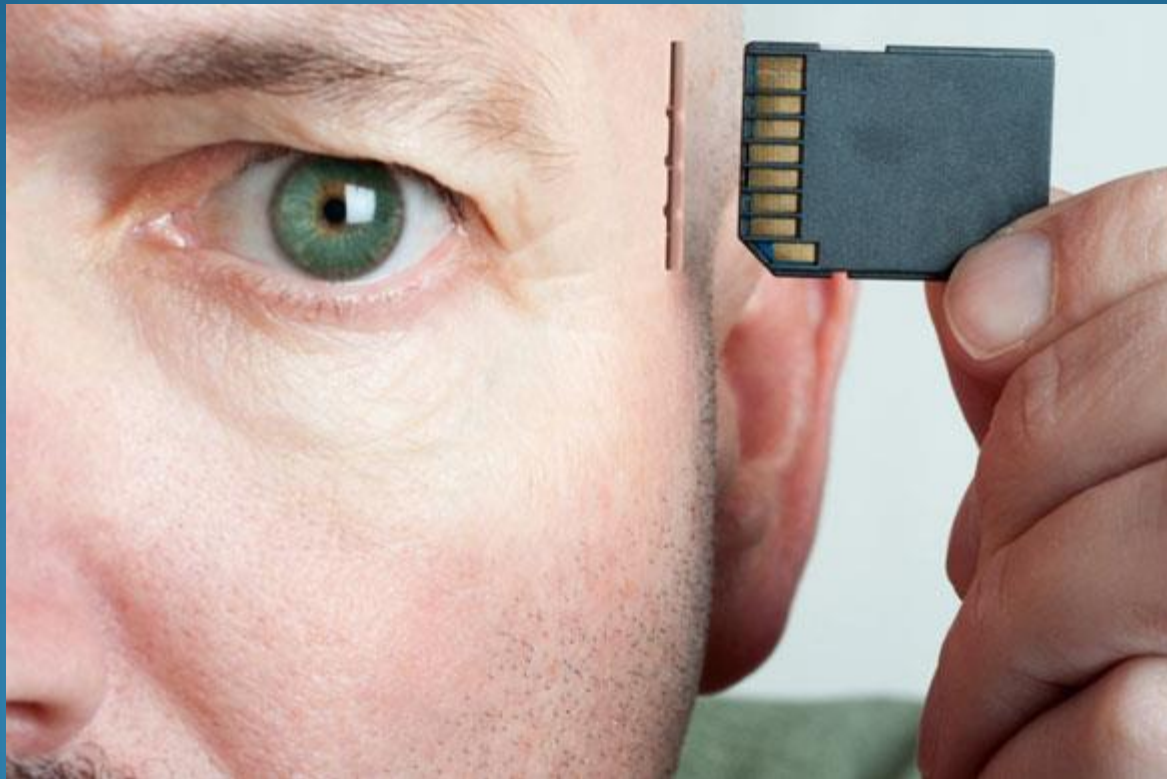

Режа:

- 1. Хотира ҳақида тушунча*
- 2. Хотира нерв-физиологик асоси*
- 3. Хотира турлари*
- 4. Хотира жараёнлари*
- 5. Хотирадаги индивидуал фарқлар*
- 6. Хотира тасаввурлари*
- 7. Хотира борасидаги назариялар*

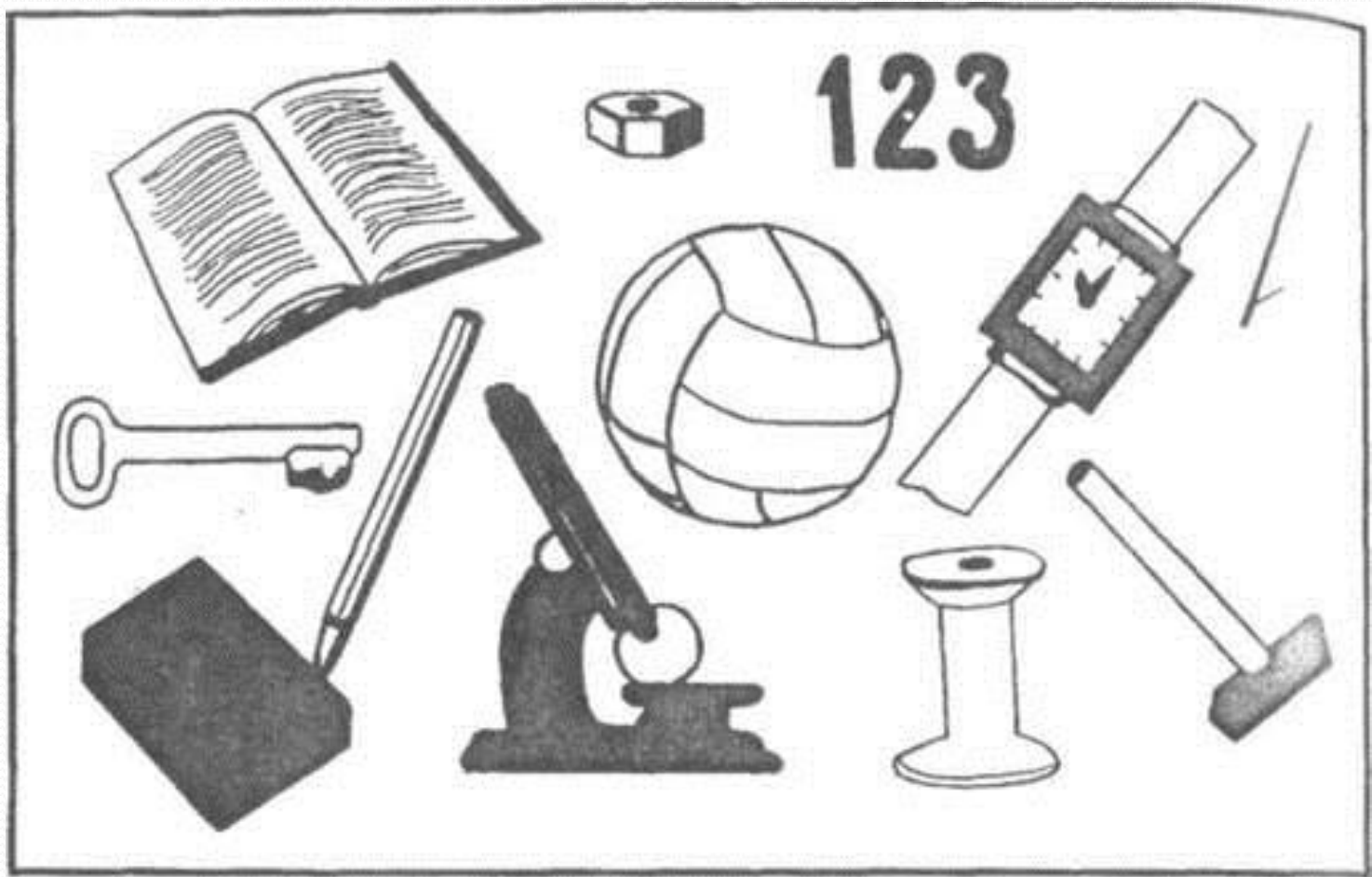
- ***Хотира*** биз илгари идрок қилган, бошдан кечирган ва бажарган ишларимизни ёдда сақлаш, кейинчалик уларни эслаш ёки хотирлаш жараёнидир

. Профессор Э.Ғозиев томонидан хотира тушунчасига қуйидагича таъриф берилади.

«*Хотира* атроф-муҳитдаги воқелик (нарсa)ни бевосита ва билвосита, ихтиёрий ва ихтиёрсиз равишда, пассив ва фаол ҳолда, репродуктив ва продуктив тарзда, вербал ва новербал шаклда, мантиқий ва механик йўл билан акс эттирувчи эсда олиб қолиш, эсда сақлаш, қайта эсга тушириш, унутиш ҳамда таниш ҳиссидан иборат психик жараён.

**Хотиранинг нерв физиологик асосини
ассоциациялар ташкил қилади. Ассоциация
бизнинг хотирамизда мустаҳкамланган ва
онгимизда қайд қилинган айрим воқеа
ҳодисаларнинг ўзаро боғланишидир**

. Бирор буюмни эсда олиб қолиш, бошқа буюмлар билан боғлаш орқали амалга оширилади.. «Муваққат нерв боғланишлари – деб ёзади И.П. Павлов ҳайвонот оламида ва бизнинг ўзимизда ҳам бўладиган энг умумий физиологик ҳодисадир. Шу билан бирга у психик ҳодиса ҳамдир, турли-туман ҳаракат, таассурот бўлмаса ҳарфлар, сўзлар ва фикрлар ўртасида пайдо бўладиган боғланишлар-ки, бу боғланишларни психологлар ассоциациялар деб атайдилар».

Инсон хотирасидаги ассоциациялар 3 турга ажратилади:

➤ *Ёндошлик ассоциацияси*- бир неча нарса ёки ҳодисаларни айнаи бир вақтда ёки кетма-кет идрок қилишдан ҳосил бўлади

➤ *Ўхшашлик ассоциацияси*- ҳозирги пайтда идрок қилинаётган нарса билан илгари идрок қилинган нарса ўртасида маълум ўхшашликка айтилади

Қарама-қаршилик ассоциацияси - ҳозирги идрок қилинаётган нарсалар билан илгари идрок қилинаётган нарсалар ўртасида қарама-қарши белгилар ва хусусиятлар бўлганга айтилади

А.В.Петровский таҳрири остида чиққан «Умумий психология» дарслигида қуйидаги классификация учрайди:

- *Фаолиятда кўпроқ сезилиб турадиган психик фаолликнинг хусусиятига қараб:* ҳаракат, эмоционал, образли ва сўз мантиқ хотира.
- *Фаолиятнинг мақсадларига кўра:* ихтиёрсиз ва ихтиёрий хотира.
- *Материални қанча вақт эсда олиб қолиш ва эсда сақлаш муддатига кўра:* қисқа муддатли, узоқ муддатли ва оператив хотира

**М.Г.Давлетшин таҳрири остида чиққан
«Умумий психология» ўқув қўлланмасида
қуйидаги хотира классификацияси қайд
қилинади:**

**Психик фаоллигига кўра: ихтиёрий ва
ихтиёрсиз хотира.**

**Фаолият мақсадига кўра: ҳаракат,
эмоционал, образ ва сўз-мантиқ хотираси.**

**Муддатига кўра: узок муддатли, қисқа
муддатли ва оператив хотира.**

Ҳаракат хотираси – инсон фаолиятининг ҳар бир турида руҳий фаолликнинг у ёки бу кўринишларини устунлик қилишида кузатилади.

Ҳис-туйғу ёки ҳиссиёт хотираси –бу хотира ҳис-туйғулар, руҳий кечинмалар, ҳиссиётлар, эҳтиёжларимиз ва қизиқишларимиз қандай қондирилаётганлигидан, атрофимиздаги нарса ва ҳодисаларнинг хусусиятига нисбатан муносабатимиз қай тарзда амалга оширилаётганлигидан доимо хабар бериб туриш имкониятига эга.

Образли хотира – яққол мазмунни, бинобарин, нарса, ҳодисаларнинг аниқ образларини, уларнинг хусусиятлари ва боғланишларини эсда қолдириш, онгда мустаҳкамлаш ҳамда зарурият тузилганида эсга туширишдан иборат хотира турига айтилади.

Сўз-мантиқ хотираси мазмунини фикр ва мулоҳазалар, аниқ ҳукм ҳамда хулоса чиқаришлар ташкил этади.

Ихтиёрий хотира деганда маълум мақсадни рўёбга чиқариш учун муайян даврларда ақлий ҳаракатларга суянган ҳолда амалга оширилишидан иборат хотира жараёни тушунилади.

Ихтиёрсиз хотиранинг турмушда ва фаолиятда катта ўрин эгаллашини ҳар ким ўз шахсий тажрибасидан билади.

Қисқа муддатли хотира- қисқа муддатга эсда қолдирилишини таъминлайдиган хотира тури.

Оператив хотира инсон томонидан бевосита амалга оширилаётган фаол тезкор ҳаракатлар, усуллар учун хизмат қилувчи жараённи англатувчи мнемик ҳолатга айтилади.

**Хотира
жараёнлари
қуйдагилардан
иборат:**

**Эсда олиб
қолиш**

**Эсда
сақлаш**

**Эсга
тушириш**

Унутиш

Эсда қолдириш идрок
қилинган нарса ва ҳодисаларни
мия пўстида из ҳосил
қилишдир. Унинг физиологик
асоси мия пўстида муваққат
нерв боғланишининг вужудга
келишдир.

**Эсда қолдириш ўзининг фаоллиги
жиҳатидан иккига бўлинади:**

а) ихтиёрсиз эсда қолдириш- *олдиндан
мақсад қўйилмайди, мавзу танланмайди
ва ирода кучи сарфланмайди.*

б) ихтиёрий эсда қолдириш- *олдиндан
мақсад қўйиб мавзу белгиланади.*

Ихтиёрий эсда қолдиришда қуйидаги турли усуллардан фойдаланилади:

- мақсад қўйиш, масалан, институтга кириш олдидаги мақсад;*
- ўқув материалларини тушуниб эсда қолдириш;*
- эсда қолдиришнинг рационал усулларида фойдаланиш, масалан, эсга тушириш йўли билан эсда қолдириш*

Психология фанида эсда олиб қолишнинг қуйидаги турлари мавжуд:

Маълумот, хабар, таассурот, ахборот ва материалларни эшитиш орқали идрок қилиш ҳамда эсда олиб қолиш

Эгаллаш ёки ўзлаштириш зарур бўлган материалларни кўриб идрок қилиш ёрдамида эсда олиб қолиш

Материалларни ҳаракат ёрдамида ва эшитиш орқали идрок қилиш ҳамда эсда олиб қолиш

Аралаш ҳолатда эсда олиб қолиш, эшитиш, кўриш, ҳаракат кабилар орқали идрок қилиш ва эсда олиб қолиш ёки бир нечта таъсир этувчилар ёрдамида акс эттириш

Эсда олиб қолиш жараёни деганда сезги, идрок, тафаккур, ички кечинмаларни хотирада сақланиш хусусияти тушунилади.

Эсга тушириш -ўтмишда идрок қилинган нарсалар, ҳис-туйғу, фикр ва иш-ҳаракатларнинг онгимизда қайтадан тикланишига айтилади. Эсга туширишнинг нерв-физиологик асослари бош мия пўстида илгари ҳосил бўлган нерв боғланишларнинг қўзғалишидир.

Эсга туширишнинг қуйидаги турлари мавжуд:

Таниш- илгари идрок қилинган нарса ва ҳодисаларни такрор идрок қилиш натижасида у ёки бу ҳодисани эсга туширишидир

Эслаш- нарса ва ҳодисаларни, уни айна пайтда идрок қилмай эсга туширишидир.

Бевосита эслаш- тушириш материални идрок қилиш кетиданоқ эсга туширишидан иборат.

Вақт ўтказиб эслаш- эсда олиб қолинган нарсани орадан бир қанча вақт ўтказиб эсга туширишидирки, бунда шу орада онгимизда бошқа жараёнлар ўтгандек бўлади.

Ихтиёрсиз эсга тушириш -ўз олдига бирор бир мақсадни қўямасдан ирода кучини сарф қилмасдан эсга туширишидир.

Ихтиёрий эсга тушириш-шахс ўз олига бирор бир мақсадни қўйиб, ирода кучини сарфлаган ҳолда эсга туширишидир.

Эсда сақлаш деганда илгари туғилган таассурот, фикр, ҳис-туйғу ва иш-ҳаракатларнинг такрорланишига мойиллик пайдо қилиши ва мустаҳкамланиши тушунилади

Реминисценция ҳодисаси (хира эсга келтириш)-унутилган нарсаларни яна хотирада қайтадан тикланиши дейилади

Эсда олиб қолиш ва унутиш тезлигига кўра хотиранинг қуйидаги типлари мавжуд:

1) тез эсда қолдириб, секин унутиш;

2) тез эсда қолдириб, тез унутиш;

3) секин эсда қолдириб, секин унутиш;

4) секин эсда қолдириб, тез унутиш.

Хотира тасаввурлари -илгари идрок қилинган нарса ва ҳодисалар образларининг онгимизда қайтадан гавдаланишига айтилади.

Хотира жараёнининг асослари
III –йўналишда ўрганилган:

- ✓психологик;
- ✓нейро-физиологик;
- ✓биохимик.

Хотиранинг психологик назариялари инсон фаоллиги билан боғлиқ бўлган хотира жараёнларини шакллантиришни тадқиқ этади ва унинг қуйидаги турлари мавжуд:

Биринчиси **Ассоциатив назариядир.**

Иккинчи *психологик назария хотиранинг* **Гештальт назариясидир.**

Учинчиси **Бихевиоризм назарияси** – инсон хотирасида, эсда олиб қолишда такрорлашнинг аҳамиятига диққатни қаратади.

Тўринчиси **Фрейдизм** хотирани эмоциялар, мотивлар ва эҳтиёжлар билан боғлайди.

Бешинчиси **Мантиқий назария** А.Бине ва Бюллерлар томонидан илгари сурилиб, улар хотирадаги материални хотиранинг мантиқий эсда олиб қоллиниши билан боғлайди.

Олтинчиси **Фаолият назарияси** А.Н.Леонтьев, Н.И.Зинченко, А.А.Смирновлар томонидан илгари сурилиб, турли тасаввурлар орасидаги боғлиқлик эсда олиб қолинган материалнинг қандайлигига эмас, балки одамнинг у билан нима қилишига боғлиқдир.

Биохимик назария ташқи таъсир остида нерв хужайраларида юз берадиган ўзгаришларни қайд қилиш ва хотира жараёнида ДНК ва РНК аҳамиятини аниқлашга қаратилгандир. ДНК хотирани генетик тузма ташувчи сифатида, РНК эса индивидуал хотиранинг онтогенетик асоси сифатида қабул қилинади.

Кибернетик назария бўйича хотира маълумотни қабул қилиб олиш, қайта эсга тушириш ва унутишдир.

*Хотира жараёнларининг
навбатдаги назарияси
нейро-физиологик назариядир.*

*Вақт оралиғида эсда олиб
қолиш, сақлаш ва эсга тушириш
хотиранинг асослари
физиологик назариясини
ташкил қилади.*